

mėginių iš objektų 1–3 C¹⁴ datavimus, labiausiai tikėtina ir ankstyviausia radinių data yra 4707–4546 m. pr. Kr. (5776±29 BP) (FTMC-KV66-18) bei 4708–4544 m. pr. Kr. (5774±30 BP) (FTMC-MB47-5). Chronologiškai tai ankstyvojo neolito antroji pusė.

VU Bioarcheologijos tyrimų centre atlikti dėmės 1 makrobotaniniai tyrimai (paimta 20 l grunto). Aptikta tik laukinių augalų makroliekanų, būdingų atviresniam kraštovaizdžiui.

Žvalgymų metu nustatyta, kad titnago radiniai išplitę ežervietės R kranto žemutinėje dalyje, maždaug 150 m ilgio, 50 m pločio atkarpoje. Šį objektą bus siūloma įtraukti į NKVR.

Dar viena akmens amžiaus gyvenvietė (Slabada 2), rasta E. Šatavičiaus 1987 m., žinoma pačioje Valiūniškių ežero PR pakrantėje, žemoje ežero ir pelkių juosiamoje pailgoje kalvoje, dalijančioje senąją ežervietę į dvi dalis. Sodinant eglėnų suartame paviršiuje rasta vėlyvojo mezolito – neolito pradžios titnago radinių (nuoskalų, skelčių, lancetų, gremžtukų).

Nors akmens amžiaus gyvenviečių, kurių titnago ir keramikos radiniai slūgso molingame grunte, Lietuvoje žinoma gana daug (Žuvinto ežero, Žalesos durpyno, Strėvos upės pakrantės ir kt.), iki šiol jų tyrinėta tik keletas. Bene didžiausias tokių gyvenviečių kompleksas žinomas ir tyrinėtas prie Žalesos durpyno (Vilniaus r.), kur buvusios ežervietės pakrantėse identifikuota apie 10 mezolito – ankstyvojo neolito laikų akmens amžiaus gyvenviečių.

Slabada Stone Age Settlement

In 2020, the KPIP discovered and investigated Slabada Stone Age Settlement (Prienuo District) on the GIPL route (Fig. 1). Four test pits and a trench totalling roughly 25.75 m² were excavated in the settlement's territory. The settlement's cultural layer consists of the red clay layer's 10–30 cm thick upper part, which

contains flint finds. In addition, in excavating the test pits and trench, 2 large objects with abundant flint finds and 2 smaller objects without any were found and excavated (Fig. 3).

Test pit 4 and the trench yielded 290 flint finds: 219 flakes, 36 blades, 9 special purpose artefacts, 13 scrapers, 5 cores and core fragments, 4 burins, 2 pieces of raw flint, and 2 artefact fragments (Fig. 2). In addition, a roughly 13 cm long, oblong and slightly oblate ground stone bar was discovered at the bottom of stain 2, the largest one. Based on the C14 dating results, the settlement should be ascribed to the second half of the Early Neolithic. It occupies a roughly 150x50 m strip on the former shore of a lake site (Fig. 1).

Gytis Piličiauskas, Aldas Matiukas,
Elena Pranckėnaitė, Kęstutis Peseckas,
Giedrė Piličiauskienė,
Rokas Vengalis

Kaltanėnų senovės gyvenvietė

Kaltanėnų senovės gyvenvietė (UK 20655) ir Kaltanėnų piliakalnis (UK 43248) (Švenčionių r., Kaltanėnų sen.) užima maždaug 190 m Žeimenos upės atkarpą prie jos ištakų iš Žeimenio ežero ir abu upės krantus (1 pav.). Piliakalniu kažkodėl pavadintas 5 m virš Žeimenio ežero vandens lygio iškilęs 90x60 m dydžio kranto kyšulys be jokių įtvirtinimų požymių. 2015–2019 m. naras Aldas Matiukas Žeimenos dugne surinko didžiulę įvairių laikotarpių archeologinių radinių kolekciją, pastebėjo medinių konstrukcijų. 2017 m. žvalgomuosius tyrimus ir žvalgymus Žeimenos ištakose vykdė E. Šatavičius (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 31–37), 2019 m. – G. Piličiauskas (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 495–499).

1 pav. Tyrimų situacija: 1 – gręžiniai; 2 – mediniai kuolai; 3 – šurfai; 4 – žvalgytas plotas; 5 – radinių ir / arba kuolų sankaupos. G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation. 1 – boreholes; 2 – wooden stakes; 3 – test pits; 4 – surveyed area; 5 – find and/or stake concentrations.

2 pav. Mediniai kuolai sankaupoje 6 upės dugne. A. Matiuko nuotr.

Fig. 2. The wooden stakes in concentration 6 on the riverbed.

Tyrimai pratęsti 2020 m. žiemą. Pirmiausia sausumoje ir po vandeniū pusvamzdžio tipo kalamaisiais gruntotraukiais gręžti 2–3 cm skersmens gręžiniai. Iš viso išgręžta 16 1–3 m gylio gręžinių (1 pav.). Gręžiniai 11–12 išgręžti toliau nuo upės, į Š nuo siurblynės esančioje dauboje. Spėta, kad čia galėjusi būti Žeimenos senvagė, tačiau gręžiniai to nepatvirtino. Kiti gręžiniai daryti Žeimenos duburyje, nendrėmis apaugusiose seklumose ir krantuose. Jais nustatyta, kad archeologinį sluoksnį upės duburyje, išskyrus patį centrą, kur jis išplautas iki pat įžemio ir daug giliau, sudaro iki 90 cm storio sapropelis arba dumblingas smėlis su kriauklių nuolaužomis, mediena. Po juo buvo sluoksniai be organikos: smėlis smulkus, smulkutis, molis. Gręžinyje 14 aptikta kadaise buvusi erozinė duobė, ne seklesnė kaip 1,5 m nuo dabartinio dugno, užpildyta žvirgždingu dumblingu smėliu apačioje ir sapropeliu, vietomis smėlingu viršuje. Ši duobė rodo, kad gilios erozinės duobės Žeimenos ištakose formavosi ir anksčiau.

Abiejuose Žeimenos krantuose Kaltanėnų senovės gyvenvietėje ir taip vadinamame pilialkalyje buvo ištirti 6 šurfai, visi 1x1 m dydžio (1 pav.). Šurfavimas parodė, kad abu Žeimenos ištakų iš Žeimenio ežero krantai buvo apgyvendinti įvairiais periodais nuo akmens amžiaus iki naujųjų laikų. Matyt, tai nuolat buvusi labai patogi vieta žvejybai. Krantuose yra išlikęs 15–20 cm storio nesuurtas archeologinis sluoksnis (durpė arba durpingas smėlis), tačiau jis nestratifikuoatas. Lėkštesniame kairiajame krante ištirtame šurfe 5 pavyko aptikti aliuvinių nuogulų su galbūt archeologine mediena, tad permirkusį archeologinį sluoksnį, matyt, galima tirti ir krante.

Povandeninius žvalgymus vykdė naras A. Matiukas. Srovė išplaudavo vis naujų radinių, kurie periodiškai buvo surenkami. Radiniai rinkti atskiromis radinių ir kuolų sankaupomis, kurių išskirtos 7 (1 pav.). Daugiausia radinių, kaip ir anksčiau, surinkta sankaupoje 1. Be to, nardant pastebėti nauji mediniai kuolai, kurie išmatuoti tiksliai. Visų pirma pamatuoti 2 kraštiniai kuolai (plačios pušinės skalos suplokštintais kirviu galais) žvejybinės užtvaros sankaupoje 4, datuotos ¹⁴C metodu erų sandūra. Tuomet prieš srovę nuo sankaupos 1 pastebėta eilė medinių kuolų, iš kurių 12 išmatuoti tacheometru, ir 1 lazdyno kuolas, datuotas 133–403 m. (1748 ± 45 BP) (FTMC–ET70–16). Šią žvejybinę užtvarą pavadiname radinių sankaupa 6 (2 pav.), nors prie kuolų kitokių radinių kol kas nepavyko pastebėti. Dar keletas naujų kuolų fiksuota sankaupoje 1 (1 pav.). Šie kuolai rodo, kad vykstant dugno erozijai kiekvienais metais Kaltanėnuose vis atsidendgia naujų žvejybinių konstrukcijų liekanų, kurias būtų labai naudinga, prieš visiškai srovei išplauant, užfiksuoti erdvėje ir datuoti.

2020 m. upėje surinkta 114 kaulo–rago radinių: 8 dirbiniai ir 106 neapdirbti kaulai.

Tarp dirbinių buvo vienašonis žeberklas (3:3 pav.), adata (3:10 pav.), kabutis su skylė, pagamintas iš lokio danties (3:13 pav.), keletas antgalių, įvairių formų, įskaitant kūginį (3:1 pav.), yla (3:6 pav.), raginis įtveriamasis kirvis (3:5 pav.). Dauguma rasti sankaupoje 1 ir 4, kūginis antgalis buvo sankaupoje 2.

3 pav. Kaltanėnų senovės gyvenvietės radiniai iš šurfo (15) ir upės dugno (visi kiti): kauliniai (1–6, 10, 13), titnaginiai (7–9, 11–12, 14–16), metaliniai (17, 18). G. Piličiausko nuotr.

Fig. 3. Kaltanėnai Old Settlement finds from the test pits (15) and riverbed (all of the others): bone (1–6, 10, 13), flint (7–9, 11–12, 14–16), and metal (17, 18).

Iš 115 titnago radinių 36 rasti upėje, 79 – krantuose kastuose šurfluose. Netaisyklingi skaldytiniai nuoskaloms buvo 2 (3:16 pav.), dirbinių – 19, skelčių – 6, kiti buvo nuoskalos ir skeveldros. Antgaliai labai įvairūs. Rasti 2 rombiniai bifasiniai, būdingi šukinės–duobelinės keramikos kultūros tradicijai (3:7, 9 pav.), 1 širdinis – neolito laikotarpio (3:15 pav.), dar 1 buvo nuoskalinis, retušuotu 1 šonu, greičiausiai bronzos amžiaus (3:8 pav.). Upės dugne rasta romėnišku periodu datuojama bronzinė apyrankė (3:17 pav.) ir didžiulis geležinis skiltuvus, greičiausiai jau naujųjų laikų dirbinys (3:18 pav.). Keramikos iš upės daug, šukės puikiai išlikusios, nors kai kurios gerokai eroduotos. Subneolitinės keramikos su kriauklių priemaišomis rasta 1 ir 4 sankaupose (1 pav.). Sankaupoje 4 rastos kelios labai puošnaus ankstyvojo bronzos amžiaus Lubano tipo keramikos indo, žinomo jau iš 2019 m. nardymų, šukės. Kita keramika – su stambiomis granito priemaišomis, lygiu, brūkšniuotu ar grublėtu paviršiais, vėlyvojo bronzos ir geležies amžių. Ir upėje, ir šurfluose krante buvo daug apžiestos keramikos.

2020 m. radiniai kartu su anksčiau rastais puikiai iliustruoja, kad Žeimenos ištakose virė gyvenimas nuo mezolito iki pat mūsų dienų. Ši vieta visais laikais buvusi labai patogi stacionariai žvejybai.

Kaltanėnai Old Settlement

In 2020, a field evaluation was conducted at Kaltanėnai Old Settlement and Hillfort (Švenčionys District, East Lithuania). A roughly 330 m long section (3740 m²) of the riverbed was visually surveyed, 16 boreholes were made to a depth of 1–3 m in the river and on dry land, and 6 1x1 m test pits (a total of 6 m²) were excavated on both banks of the Žeimena (Fig. 1). 382 finds from various ages were collected in the river and on its banks: 138 pottery, 122

bone – horn, 115 flint, 5 metal, 2 wood, and 1 glass (Figs. 2, 3). In addition, the position of 21 wooden stakes was identified on the riverbed. A hitherto unnoticed fishing fence made of wooden stakes and dating to 133–403 cal AD was discovered (Fig. 2). Based on the boreholes it was determined that the archaeological layer in the river pool consists of a layer, up to 90 cm thick, of detrital sapropel and silty sand that contains shell fragments and pieces of wood. The test pits excavated on dry land confirmed that both Lake Žeimenys sources of the Žeimena were inhabited during various periods from the Stone Age to the Modern Era. This location was always very convenient for stationary fishing. A 15–20 cm thick unstratified archaeological layer: peat or peaty sand, has survived on both banks.

Gytis Piličiauskas,
Kęstutis Peseckas, Rokas Vengalis,
Ieva Černiūtė

Mijaugonių senovės gyvenvietė

2020 m. LII archeologai, įgyvendinant LLDJ projektą, žvalgė Elektrėnų ir Kaišiadorių rajonus kertančią 23 km ilgio atkarpą tarp Dauginavos ir Zelvės kaimų. Mechanizuotai nukasant paviršinį dirvožemio sluoksnį Mijaugonių kaimo teritorijoje (Elektrėnų sav., Kietaviškių sen.), pastebėtas senovės gyvenvietės archeologinis sluoksnis. Apie 30 m ilgio ir 8 m pločio ruože gelsvo smėlio žemio fone išryškėjo tamsaus degėsingo smėlio dėmė, kurios paviršiuje aptikta keliolika lipdytinės keramikos brūkšniuotu paviršiumi šukių, nuo karščio skilusių akmenų, degėsių. Detalii iširtas statybvietės darbų zonoje esantis archeologinis sluoksnis.